

NY MUSIK

i samarbete med
Caroli församling

Diktan och traktan och övlig ävlan (i hövlig tävlan)

– orgelfavoriter i repris (5)

Lars Sandberg: *Corale* (1972)

Lars Sandberg: *Diktan* (1992)

Peter Hansen: *Avebury* (1988/91)

Zoltan Gaál: *Prologos* (1991)

Lars Sandberg: *Efter-klang* (1990)

Peter Hansen: *Dirge* (2001)

Lars Sandberg: *Trio för blockflöjter* (1978)

Björn Nilsson – orgel

assisterad av Margaretha Skoglund och Cecilia Widman

Lördag den 29 oktober 2022 kl. 16.00

Caroli kyrka, Borås

Den närmast stillastående *Corale*, som ingår som tredje och sista sats i en stråkkvartett från 1972, delvis med Sven-Erik Bäckes tredje kvartett som förebild, är en av **Lars Sandbergs** (f.1955) allra första kompositioner.

I början av 90-talet skrev Sandberg flera orgelverk. Det mest omfattande av dessa, *Grund-drag* (1991–92), komponerades för orgel, men instrumenterades därefter för stor orkester. *Diktan* (1992–93) är tvärtom en orgelreduktion av ett orkesterverk, vilket förklarar varför stycket avslutningsvis kräver sex händer. Därtill kommer den lilla *Fantasia över Den signade dag* (1995). Samtliga har uruppförts i Carolikyrkan.

De flesta av styckena i detta program (*Diktan*, *Prologos*, *Efter-klang*, *Dirge*) har drag av mobil à la Alexander Calder – enskilda toner/klanger som dyker upp i ständigt nya konstellationer.

De har alla också gemensamt att de utgår från ett mycket litet material. *Diktan* bygger således till allra största delen på den stora sekunden, och är, likt flera av Sandbergs verk från denna tid, ett långsamt erövrande av en totalkromatik, av alla tolv tonerna. Men det finns inget slumpartat över deras uppdykande. Styckena har en tydlig början och ett tydligt slut, och däremellan ett noggrant utlyssnat fortskridande.

Peter Hansens (f.1958) *Avebury* komponerades 1988 men reviderades 1991. Den ursprungliga idén, lånad från en menuett som Friedrich Kuhlau skrev till Beethoven, bygger på en femstämmig numerisk kanonstruktur. I den reviderade versionen har tonmaterialet helt bytts ut. Resultatet är en långsamt framskridande, modal koral, komponerad för piano men här alltså framförd på orgel. Såväl titeln som antalet ackord har sitt ursprung i den lilla engelska byn Avebury, känd för sina stencirklar med sammanlagt 107 större stenar. Inte alls lika storslagna som i det samtida Stonehenge, men väl så vackra och fantasieggande. Om man så vill en forntida, oslipad och något större variant av Richard Nonas' stenstolar på Stora torget i Borås.

När **Zoltán Gaál** (f.1934), efter årtal av tystnad, återvände till komponerandet mot slutet av 80-talet, var det som att öppna ett ymnighetshorn. De flesta kompositioner han skrev vid denna tid bygger på en melodisk/rytmisk urcell som mångfaldigas i ett slags kalejdoskopiska, evigt föränderliga konstruktioner. Stycken som *Clockwork*, *Carillon*, *Germination* och *Dauer im Wechsel* är – precis som titlarna tycks antyda – potentiellt oändliga, och vad vi hör är ofta bara ett litet utsnitt ur en pågående process.

Prologos (1991) skiljer sig från detta mönster genom att vara ett avslutat helt, en klassisk bågform, så att musiken tättnar mot mitten för att sedan åter tunnna ut. Men materialknappheten är densamma. Stycket baseras på ett enda intervall, en fallande stor ters, och ett enda notvärde, helnoten. Detta minimala material upprepas sedan i lager på lager och resultatet kan nog beskrivas som ett slags kanon. Stycket är noterat som ett elvastämmigt partitur dock utan att instrument anges, men tonsättaren har låtit förstå att versioner för exempelvis orgel eller stråkorkester är tänkbara.

Lars Sandbergs *Efter-klang* (1990) är komponerat för piano, vilket faktiskt är den enda version av verket som hittills inte framförts. Den följdes i rask takt av varianter för orgel, kammarorkester (finns för övrigt på CD) respektive stor orkester.

Tonsättaren skriver: ”Det är fråga om enstämmighet: om en melodi som får ekon, som stannar upp, trasslar in sig och går vidare. Stycket är också en efterklang av en melodistämma ur Mozarts Adagio för piano KV 540. Denna lilla h-mollmelodi ’avlyssnas’ tre gånger, den kromatiseras, det kommer toner emellan och melodin utvidgas. Jag är annars väldigt kritisk till hur man ofta tar befintlig musik och använder den som material, fragmentiserar den. Här har jag inte omgestaltat Mozart, utan försökt lyssna på Mozart och lära av Mozart. Titeln syftar också på att melodins toner i pianoversionen är stumt nedtryckta och alltså klingar stycket igenom som efterklang. I övriga versioner ligger ackordet som den förstärkta tystnaden – en fond som melodin utspelar sig emot.”

Peter Hansens *Dirge* (for L.H.) skrevs i april 2001 till litteraturskribenten m.m. Lars Hagströms begravning i Caroli kyrka, för att användas under gästernas avsked vid kistan. Eftersom dess uppgift var att vara lågmäld och värdig, och samtidigt flexibel i längd, skrev Hansen en långsam, tystlåten orgelsats som inte bara kan upprepas valfritt antal gånger utan även avslutas närhelst det befanns vara lämpligt. Titeln kan föra tankarna till Stravinskys lite kantiga men mästerliga *In memoriam Dylan Thomas* med undertiteln *Dirge-Canons and Song*. Också denna sorgesång är – som så ofta hos Peter Hansen – uppbyggd med kanonteknik.

I själva verket skulle nog en stor del av Hansens verk kunna tänkas bära just titeln *Dirge-Canon*; de flesta är elegiska till sin grundkaraktär, lågmälda och milda i klangen – mycket välgjorda men diskreta relieftapeter i varma, genomlysta jordfärger.

Lars Sandbergs *Trio för blockflöjter* (1978) är något av en tillfällighetskomposition, som – liksom *Corale* – uruppfördes i version för orgel.